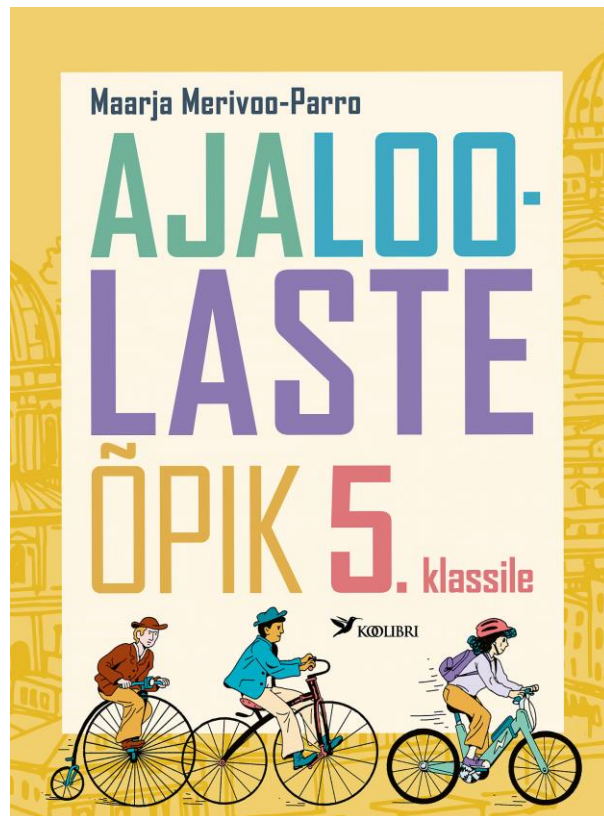

LISAMATERJAL ÕPETAJALE

Sisukord

(Sisukord on klikatav)

Lisamaterjal õpetajale	4
KOOMIKSITUNDIDE LISAMATERJALID	6
Koomiksitund „Aeg kooli minna”	6
Koomiksitund „Unerännak Vana-Egiptusesse”	6
Koomiksitund „Unerännak olümpiamängudele”	7
Koomiksitund „Unerännak Colosseumisse”	8
Koomiksitund „Unerännak väljakaevamistele”	8
Koomiksitund „Unerännak Versailles’ lossi”	9
Koomiksitund „Unerännak laulurahva juurde”	11
Koomiksitund „Unerännak esivanemate juurde”	12
TEGEVUS- JA LIIKUMISÜLESANNETE JUHENDID.....	14
Peatükk „Aeg kooli minna”	14
Peatükk „Minevik-olevik-tulevik”	14
Peatükk „Ajastud”	15
Peatükk „Vanaaeg ja tsivilisatsioonid”	16
Peatükk „Ajastud Eestis”	17
Peatükk „Muinasaeg Eestis”	18
Peatükk „Vana-Egiptus”	19
Peatükk „Aja liikumine”	19
Peatükk „Vana-Kreeka”	20
Peatükk „Seitse iidset maailmaime”	20
Peatükk „Vana-Rooma”	21
Peatükk „Ajaarvamine”	22
Peatükk „Kronoloogia”	22
Peatükk „Esemed kui ajalooallikad”	24
Peatükk „Viikingid”	24
Peatükk „Dokumendid kui ajalooallikad”	25
Peatükk „Keskaeg, uusaeg, lähiaeg”	26
Peatükk „Keskaeg ja uusaeg Eestis”	27

Peatükk „Ehitised kui ajalooallikad”	28
Peatükk „Trükised kui ajalooallikad”	28
Peatükk „Rahvaste sünn ja juured”	28
Peatükk „Lähiaeg Eestis”	29
Peatükk „Mälestused kui ajalooallikad”	29
Peatükk „Loodus kui ajalooallikas”	30
Peatükk „Pildid ja fotod kui ajalooallikad”	31
Peatükk „Kodulugu”	32
Peatükk „Oled ka ise ajaloo looja”	32
Peatükk „Eesti ajaloo kronoloogia”	32
Peatükk „Tänapäeva maailmaimed”	33
 NÄIDISTÖÖKAVA	 34

Lisamaterjal õpetajale

Nagu AjalooLASTE õpiku ja töövihiku autor Maarja Merivoo-Parro on öelnud, oli tema eesmärk luua õppematerjal, mis tekitaks õpilastes tunde, et me kõik oleme ajalooa seotud – ajajõgi voolab meist kõigist läbi ning ühendab meid nii nendega, kes on kunagi elanud, kui ka nendega, kes kunagi siia maailma sündivad.

Selle õpiku ja töövihiku mõte on anda õppekavakohased teadmised edasi samm-sammult ja vähehaaval laiendades. Kohustuslike teadmisega käsikäes sisaldab õppematerjal ka huvitavaid fakte ja lisateadmisi, mida õppekava ei eelda, kuid mille eesmärk on tekitada huvi ajaloo vastu.

Õppematerjal läbib nii kogu maailma kui Eesti ajaloo peamised pidepunktid aegade algusest kuni tänaseni. See annab õpetajale võimaluse õppematerjali võimalikult mitmekesiselt kasutada – rohkem võib rõhku panna kas Eesti ajaloo, maailma ajaloo, või käsitleda mõlemaid käsikäes. Lisaks on võimalik ka mõningaid peatükke soovi korral välja jätta või kasutada neid lisamaterjalina innukamatele õpilastele. Samuti lähtuda peatükkide valikul klassi tasemest ja tundide arvust nädalas – saab kasutada nii ühe kui kahe nädalatunniga.

Õpikus on 28 tavapeatükki ja 8 koomiksitundi.

Tavapeatükkide juures on oluline meeles pidada, et kollastes kastides olevad sõnaseletused ei ole 5. klassi õpilasele kohustuslikud ja neid ei pea pähe õppima. Need on abiks teksti mõistmisel ja silmaringi avardamisel. Ühtlasi annavad need kokkupuutepunkti teadmistega, mida hakatakse omandama järgnevatel klassides. Kõik põhitekstis olevad sõnaseletused leiab ka õpiku lõpust.

Iga tavapeatüki lõpus on „Mõtleme koos” küsimused, et kinnistada ja laiendada omandatud teadmisi, läbi viia ühiseid arutelusid ja analüüse, teha paaris- ja rühmatöid ning alustada ajaloo teemaliste uurimuste katsetamisega. Lisaks on paljudes peatükkides ka videoülesanne (kasuta ruutkoodi või selle all olevat linki õpikus) koos küsimusega. Need videod on valminud noortesaate Nova tarbeks Eesti Teadusagentuuri ning Eesti Rahvusringhäälingu poolt.

Kümme peatükki on ka taskuhäälinguna kuulatavad. Need töötavad, kasutades ruutkoodi või selle all olevat linki õpikus. Kuulatavad peatükid annavad võimaluse uut peatükki lugemisele vahelduseks kuulmismeelega omandada. Samuti saab neid kasutada juba läbitud peatüki kordamiseks. Kuna kuulatav tekst võib olla kohati teise sõnastusega kui kirjalik ning sisaldada ka muid täiendavaid helisid, saab seda kasutada ka tähelepanuülesandena.

Uus ja omanäoline lähenemine õpikus on koomiksitunnid. Need on üles ehitatud raamjutustusena, kus üks 5. klassi õpilane kogeb ajalootunnis käsitletud ajaloo perioodi unerännakuna, olles erinevates rollides – kord õpipoiss Vana-Egiptuse parfüümimeistri juures, kord koer kuninga Louis XIV õukonnas, kord vanaema oma vanaisa Kalle lapsepõlves... Nende tundide eesmärk on käsitleda erinevaid ajaloo perioode mingi konkreetse episoodi raames, isiklikumalt ja mängulisemas võtmes. Iga tunni lõpust leiab küsimused nii loetu kontrolliks kui ka teema arendamiseks ja analüüsiks. Tundide läbiviimiseks on koostanud autor Maarja Merivoo-Parro ka lisamaterjali (vaata allpool:

Koomiksitundide lisamaterjalid lk 6), mida õpetaja võib soovi korral kasutada.

Õpikut toetab ja täiendab töövihik. See sisaldab mitmesuguseid ja loodetavasti õpilaste jaoks huvitava sisuga ülesandeid, annab võimaluse tutvust teha ajalookaartide ning ajalooallikatega, lisaväärtuseks

on erinevate sümbolite tutvustamine ning vähemalt üks tegevus- või liikumisülesanne tunni kohta. Tegevus- ja liikumisülesannete juhendid leiab allolevast materjalist (vaata: **Tegevus- ja liikumisülesannete juhendid** lk 14). Need ülesanded on koostanud Kristiina Vaikmets ja Maarja Merivoo-Parro.

Nii õpik kui töövihik on olemas ka opiq.ee keskkonnas ning litsentsi olemasolul kättesaadav. Sellest keskkonnast leiab ka lisaülesandeid, näiteks ülesanded koomiksitundide juurde.

Õppekomplekti juurde on koostanud näidistöökava Kuusalu Keskkooli ajalooõpetaja Kaja Asmer.

Esmatrüki puhul juhtub ikka, et materjali on sisse jäänud ka vigu, seega palume nende märkamisel kindlasti kirjastust teavitada. Ainult nii saame materjali veel paremaks ja kasutajale meelepärasemaks.

Uue õpiku ja töövihiku eesmärk on olnud pakkuda õpetajale mitmeti kasutatavat ja lastele huvipakkuvat materjali, et tekitada ja kasvatada huvi ajaloo vastu. Loodame, et suutsime selle missiooni täita!

Airi Kuusk

5. klassi ajaloo õppekomplekti toimetaja

KOOMIKSITUNDIDE LISAMATERJALID

Koostanud Maarja Merivoo-Parro

Koomiksitund „Aeg kooli minna”

Selle koomiksiga algab õpiku raamjutustus, mille peategelane on pealtnäha tavaline 5. klassi õpilane. Peagi aga selgub, et tema perekonnal on omapärane saladus – aega, mida nad päeval ajalootunnis õpivad, saavad nad öösel magades ise külastada. Nii hakkab õpiku peategelane ajas seiklema ja „ärkab” igal öösel mitte ainult teises ajas ja kohas, vaid ka kellegi teise kehas. Ta saab olla nii noor kui vana, nii inimene kui loom. Ta saab alati kõigist keeltest aru ja teeb asju, mida tema tegelane tolles ajas ja ruumis teha oskab. Koomiksi abil on hea harjutada reaalsuse tajumist mitmest perspektiivist, mis on ajaloo õppimisel oluline oskus huvi tekkimiseks ja empaatia arendamiseks.

Sissejuhatava koomiksi juures võiks ühiselt arutleda, mis saladus sellel perekonnal on. Samuti rääkida, millised on harilikult laste hommikud: kui kerge või raske on tõusta, millal oleks hea ärkamisaeg, et kooli minna, ning missuguseid tegevusi hommikul tehakse. See kõik on seotud aja kontseptsiooniga, millest tuleb järgnevatel peatükkides juttu. Samuti võib arutleda selle üle, mida hommikusöögiks tavaliselt süüakse, aga mida nemad tahaksid hommikusöögiks süüa. Toiduteemat saab ajalooga siduda. Näiteks kui keegi sööb maisihelbed, siis võib välja tuua, et mais on pärit Ameerikast ja seda meie esivanemad ei tundnud. Isegi nende vanavanematele on maisihelbed midagi, millest nad lapsepõlves polnud kuulnud. Võileibade puhul võib välja tuua, et mitte alati pole sink ja juust olnud tavapärased ja kättesaadavad. Kunagi tuli toiduained oma kodus valmistada. Siin saab selgitada, kuidas see käis. Võimalusi teemat läbi ajaloo prisma arendada on mitmeid. See kõik aitab lapsel ühendada ajalugu oma isikliku olevikuga.

Koomiksitund „Unerännak Vana-Egiptusesse”

Mürr on kummivaik, mida korjatakse väikeste okkaliste taimede tüvedelt. Koore sisse lõigatakse lõhed, mida puu püüab oma mahlaga parandada. Nendele haavadele kogunev ollus ehk mürr taheneb, lõhnab tugevalt ja huvitavalt. Neid puuliike on kümneid, millelt saab mürripiisku korjata, ning need puud kasvavad Aafrikas ja Araabias. Juba iidsetel aegadel kasutati mürri nii parfüümide kui ravimite valmistamisel.

Juba Vana-Egiptuses kasutati **parfüüme** ning arheoloogid on Vana-Egiptuse parfüümpudeleid ka leidnud. Paraku on neis olnud parfüüm juba ära kuivanud. Teadlased on siiski neid nõusid laboris analüüsinud ja välja selgitanud, missuguseid koostisosi iidsetes parfüümides kasutati. Lisaks mürrile leidis seal näiteks kaneeli ja datliõli. Teadlased on proovinud neid aineid kokku segades ka ise tollaseid parfüüme taastada. Lisaks on säilinud ka mõned parfüümiretseptid, mille alusel saab samuti iidseid lõhnu kokku segada. Muide, vanas Egiptuses kasutasid parfüüme ja meiki nii mehed kui naised.

Kleopatra sündis aasta 69 eKr Egiptuse valitseja Ptolemaios XII tütrena. Kleopatra oli kuulus oma teadmiste, kavaluse ja keelteoskuse poolest. Temast sai samuti Egiptuse valitseja ning ta juhtis riiki üle kahekümne aasta (51 eKr kuni 30 eKr).

Kleopatra

Ava pilt suurel ekraanil: klb.ee/Ym

Foto: Wikimedia Commons

Kemet tähendab tõlkes 'musta maad' ning kemetiks nimetati Niiluse ülejutuste piirkonna viljakat mulda. Algul öeldigi selle piirkonna kohta Kemet, mitte Egiptus. Nimi Egiptus võeti hiljem kasutusele kreeklaste poolt.

Koomiksitund „Unerännak olümpiamängudele”

Antiikolümpiamängud said teadaolevalt alguse aastal 776 eKr peajumal Zeusi auks peetud pidustustel Olympias. Tookord peeti vaid paarisaja meetri pikkuse distantsiga jooksuvõistlus. Ajapikku tuli aga **võistlusalasid** juurde, näiteks pikema maa jooksud, maadlemine, viievõistlus ja kaarikute võiduajamine.

Kaarikute võiduajamisel autasustati tõepoolest vaid kaariku omanikku, mitte sportlast ehk kaarikuga sõitjat. Teistel aladel said siiski pärja, au ning kuulsuse võistlejad ise. Sageli käisid võiduga kaasas ka muud hüved, nagu näiteks preemiarahad või suur kogus toiduõli. Teist ja kolmandat kohta oluliseks ei peetud ning eraldi ei autasustatud.

Viimased antiikolümpiamängud toimusid 4. sajandil pKr. Peale seda keelas sel ajal valitsenud Rooma keiser Theodosius I need kui paganliku kombe ära.

Moodsa aja olümpiamängud said alguse 1896. aastal Kreekas. Need kutsus ellu Prantsuse ajaloolane Pierre de Coubertin [loe: Pieer dö Kubertään], kes arvas, et olümpia võiks olla tore rahvaspordiüritus. Esialgu oligi see pigem amatööridele ehk hobisportlastele mõeldud. Ajapikku lisandus **uusi võistlusalasid**. Mõned jäid, aga mõned aja jooksul ka kadusid. Lisaks koomiksis nimetatutele ehk takistusujumisele, lohede lennutamisele ja luuletamisele on moodsate olümpiamängude kavasse kuulunud ka näiteks kaugushüpe basseini, maalimine ja tuvide laskmine.

Koomiksitund „Unerännak Colosseumisse”

Rooma gladiaatorite mängud olid hoopis teistsugused kui kreeklaste olümpiamängud. Kreeklastele oli oluline sport ning see, et võistlejatel endil oleks põnev võistelda. Vana-Rooma gladiaatorite mängude eesmärk oli aga hoopis pealtvaatajate meelt lahutada. Amfiteatrites toimunud gladiaatorite võitlused olid sageli verised ja eluohtlikud.

Colosseum on hiiglaslik amfiteater, mis erineb teistest toonastest amfiteatritest selle poolest, et see pole mitte loodusesse nõlvaku peale rajatud, vaid on ehitatud täiesti eraldiseisvana. Ehitus algas Vana-Rooma keiser Vespasianuse valitsemisajal ning kestis ligi kümme aastat. Colosseum valmis aastal 80 pKr, kui Rooma keisriks sai Vespasianuse poeg Titus. Tema korraldusel tähistati Colosseumi valmimist sada päeva kestnud mängudega. Arvatakse, et hiilgeaegadel mahtus Colosseumi etendusi vaatama korraga ligi 50 000 inimest.

Akveduktid olid justkui tehisjõed, mille abil juhiti allikavesi linna. Näiteks Roomas tänaseni säilinud kõrgete kaartega ehitised (vaata õpik lk 39) rajati selleks, et vesi saaks kasvõi kümneid kilomeetreid ühtlaselt voolata ning looduslik maastik selle kiirust ei takistaks. Paljudes linnades olid olemas ühiskasutuseks mõeldud kaevud ning sageli suunati akveduktidest voolav vesi ka kümbelusasutustesse, kus inimesed saunamõnusi nautisid ja end pesta said. Mõnel jõukal kodanikul võis vesi ka otse koju, oma kaevu voolata, aga selliseid kaevudega elamuid oli väga vähe.

Koomiksitund „Unerännak väljakaevamistele”

Salme lahing toimus umbes 1300 aastat tagasi. Toona ei olnud Sõrve veel poolsaar, vaid Saaremaast eraldi asuv saar (Ava kaart suurel ekraanil: klb.ee/Zm). Nende kahe vahel asus ligi 100 meetri laiune Salme väin. Ilmselt varitsesid kohalikud elanikud väina läbivaid meresõitjaid ning kohakuti jõudes puhkes verine lahing. Langenud mehed maeti **kahte laeva**, mis lohistati rannast eemale, pisut kõrgema koha peale. Väiksem laev oli ilmselt 11,5 meetrit pikk ja sinna on maetud seitse meest. Suurem laev oli tõenäoliselt 17,5 meetrit pikk ja sinna on kihtidena maetud 34 meest. Väiksem laev leiti esimesena. See juhtus 2008. aasta septembris, kui Salmel ehitati kergliiklusteed. Alguses peeti maapõuest paistvaid luud II maailmasõjas hukkunute luudeks. Skelettide juures olnud odaotsa tõttu arvasid kohalekutsutud arheoloogid, et need leitud luud on siiski palju vanemad. Teine laev leiti sama aasta oktoobris, kui hakati Salme kooli staadioni elektrikaabli tarbeks kraavi kaevama.

Saaremaal Salme kooli juurest leitud teise muinaslaeva leiukohta tähistav kivisillutis.

Ava foto suurel ekraanil: klb.ee/an

Foto: Eesti Meremuuseum SA

Kokku on laevadest leitud **41 mehe luustikud**. Nende meeste keskmine pikkus oli 173 cm ja keskmine kaal 76 kg. Enamik meestest olid 20- või 30-aastaselt, aga oli ka nooremaid (18–25) ja vanemaid (40–50). Laevadesse maetud meeste pealuudest on näha, et hammastes neil auke polnud, küll aga oli mõnel neist olnud igemepõletik ning seepärast oli osa hambaid välja kukkunud. Lisaks meeste luustikele leiti laevadest ka relvi ja erinevaid tarbeesemeid. Samuti oli seal loomade (koer, lammas, kits, veis, siga), linnude (kull, pistrik, part) ning kalade (ahven, haug) luid. Kuna tollal usuti, et elu läheb edasi ka peale surma ja selles hauataguses elus tuleb hästi hakkama saada, pandi lahkunule hauda kaasa erinevaid praktilisi ja tema staatust ehk ühiskondlikku positsiooni näitavaid esemeid. Lahingusse läinud mehed uskusid, et nad pääsevad peale surma Valhallasse, kus saab hästi süüa, juua ja pidutseda ning omavahel edaspidigi mõõtu võtta.

Koomiksitund „Unerännak Versailles’ lossi”

Louis XIV sai Prantsusmaa kuningaks nelja-aastaselt, aga päriselt hakkas ta riiki juhtima 23-aastaselt. **Päikesekuningaks** kutsuti teda seetõttu, et ta pidas end kreeka päikesejumal Apollo sarnaseks. Ta uskus, et on jumala esindaja maa peal ja et tema teab kõige paremini, mida ja kuidas Prantsusmaal tegema peab. Ehkki Louis XIV armastas elada lõbusat ja pillavat elu, oli tal tervisega tõesti palju muresid: tal olid tihti erinevad põletikud, reuma ehk valud luudes ja liigestes ning ka hulgaliselt hambaprobleeme.

Louis XIV

Ava foto suurel ekraanil: klb.ee/bn

Foto: Wikimedia Commons

Versailles’ asub Pariisist 19 kilomeetri kaugusel. Algselt oli seal väiksem kuninglik jahimaja, aga Louis XIV ajal kerkis sinna võimas palee, mida ümbritsesid suured ja uhked iluaiad. Alates 1682. aastast sai Versailles’st nii õukonna- kui valitsuse asukoht, mistõttu võib öelda, et sisuliselt oli see Prantsusmaa pealinn, ehkki ametlikult jäi pealinnaks Pariis.

Versailles' loss

Ava fotod suurel ekraanil: klb.ee/cn

klb.ee/dn

klb.ee/en

klb.ee/fn

Fotod: Wikimedia Commons

Kuninga tuhanded **õukondlased** moodustasid justkui omamoodi väikese ühiskonna, kes osalesid iga päev tseremooniatel, koosviibimistel ja pidudel. Neist kõige tähtsamad võtsid osa ka kuninga igapäevasest elust. Näiteks osalesid tema hommikustel toimetustel, mil kuningas käis potil, teda pesti ja kammiti ning ta sõi hommikueinet.

Koerad Bonne ja **Filou** olid päriselt olemas ning Louis XIV hoidis neid väga. Koertel oli võimalik lossis vabalt ringi jalutada, neile küpsetati hõrke roogasid ja nende kaelarihma küljes rippus vääriskive.

Pärast Louis XIV elas Versailles's veel kaks valitsejat: Louis XV ja Louis XVI. Tänapäeval on nii loss kui aiad huvilistele avatud ja igal aastal külastab seda ajaloolist paika ligi 15 miljonit turisti.

Koomiksitund „Unerännak laulurahva juurde”

Esimene laulupidu Eestis toimus 1869. aastal 30. juunist kuni 2. juulini Tartus. Seal esines 878 inimest: 822 lauljat ja 56 puhkpillimängijat. Selle laulupeo algatajad ja korraldajad olid ajakirjanik ja koolmeister Johann Voldemar Jannsen ning helilooja Aleksander Kunileid. Mõte sellist suurt ühist laulupidu korraldada tuli baltisakslastelt, kes omakorda olid selle mõtte saanud Euroopast, kus peeti suuremaid ja väiksemaid saksakeelseid laulupidusid.

Johann Voldemar Jannsen

Ava foto suurel ekraanil: klb.ee/gn

Foto: Wikimedia Commons

Aleksander Kunileid

Ava foto suurel ekraanil: klb.ee/hn

Foto: Wikimedia Commons

Teine laulupidu toimus kümme aastat hiljem ehk 1879. aastal. Esimene Eesti üldtantsupidu toimus aastal 1934. Esimene noorte laulu- ja tantsupidu aga 1962. aastal.

Pohiranna kiel ehk Kuusalu rannakeel on murrak, mida on ajalooliselt räägitud Eesti põhjarannikul asuvates Juminda ja Pärisea poolsaartel ning Salmistu ja Kaberneeme vahelistes rannakülades. Vanasti räägiti igas Eesti piirkonnas pisut omamoodi keelt. Kirjakeele mõjul on need, peamiselt suuliselt räägitud keeled, hääbunud või hääbumas, ehkki mõnel pool püütakse neid alles hoida ja arendada. Ka pohiranna kielt on võimalik huvilistel õppida.

Ava kaart suurel ekraanil: klb.ee/in

Kaart: Murdekiiker. Eesti Keele Instituut

Pohiranna kiele lühike hääldusjuhend

Rõhk on esimesel silbil, vältevaheldust ei ole, kahe ühesuguse täishääliku asemel kasutatakse kaht erinevat, puudub õ-täht.

Koomiksi kirjakeelne tõlge

Oh sa ilmaime, väljas juba valge. Ei tohi päeva raisata.

Jah, suvi on ikka ilus aeg, mis sest, et kiiresti tuleb hommikust õhtuni põllutöid teha.

Kas hakkame kodinaid peale laduma?

Kui tagasi tuleme, siis jutustame teile kõigest, mida laulupeol nägime!

...

Ja mis mina muud oskan öelda, kui et õige toredasti läks!

Niimoodi koos laulda oma keeles oma rahvaga ilusat muusikat ja veelgi ilusamaid pidukõnesid kuulata oli ikka täitsa teistmoodi tunne. Õigemast õigem tunne. Ja hirmsasti tahaks veel seda tunnet saada.

Kui seda pidu veel tehakse, siis läheme kindlasti jälle ja ehk saab rohkem pererahvast kaasa võtta, kasvõi niisama vaatama, kui naistel laulda ei lubata.

Ehk tuleb siiski päev, kus nemadki saavad kambas olla. Kodus nad laulavad küll ja naaberkihelkonnas on lausa imekspanevas segakoor, kes ilusasti heliseb.

Jah, ehk saame millalgi kõik koos laulupidu pidada. See oleks kuldaväärt!

Koomiksitund „Unerännak esivanemate juurde”

Kitsed on ühed vanimad koduloomad. Nad kodustati ligi 11 000 aastat tagasi Lähis-Ida aladel. Pool aastatuhat hiljem kodustati lehm, 9000 aastat tagasi siga ja alles 6000 aastat tagasi hobune. Eesti aladel on kitsi kasvatatud peamiselt piima ja liha saamiseks.

Vanades talumajades võis igapäevaselt tunda palju rohkem erinevaid lõhnu kui tänapäeval. Toona valmistati kõik toidud kodus, mitte nagu praegu, mil tihti süüakse väljas, näiteks kohvikus või restoranis, või ostetakse poolvalmis või valmistoidud poest. Lisaks inimeste toidule vaaritati vanasti toas ka loomade söök. Pesemas käidi saunas kord nädalas ning riideid pesti palju harvemini kui tänapäeval, kuna seda pidi tegema käsitsi ja see võttis palju aega. Seega võib kindlalt öelda, et kodudes hõljuvaid erinevaid lõhnasid oli võrreldes tänapäevasega palju enam. Teisalt on tänapäeval lisandunud palju uusi lõhnu, mida vanasti ei tuntud: deodorandid, dušigeelid, juukselakid, nõudepesuvesedelikud, pesupehmendajad jne. Võib arvata, et meie üsna keemilisi lõhnu täis kodu mõjuks meie vanavanemate vanavanematele sama kummaliselt kui nende igapäevased kodused lõhnad meile.

Silk on soolvee sees hoitud räim. 2007. aastal valiti räim Eesti rahvuskalaks. Teine kuulus väike kohalik kala on kilu. Ehkki kiluvõileiba peetakse oluliseks Eesti rahvustoiduks, ei ole kilu siiski meie rahvuskala.

Hapupiim on aga ilmselt üks esimesi piimatooteid, mida inimesed tarbima hakkasid. Tõenäoliselt nad mitte ei leiutanud, vaid avastasid hapupiima. Nimelt, kui piim jääb sooja kätte seisma ja

piimhappebakterid hakkavad paljunema, muutub piim justkui võbisevaks tarretiseks. Tekib hapupiim, mis täidab kõhtu ja on tervisele hea. Eesti aladel peamiselt joodi hapupiima, aga kasutati ka toiduvalmistamisel. Näiteks tehti jahukõrti just hapupiimaga. Selleks keedeti kõigepealt jahu veega läbi, siis segati ning lisati hapupiimale ja lasti pisut seista. Ka kama valmistati hapupiimaga. Kama on erinevate jahude segu: tänapäeva kamades leidub nii hernejahu kui ka odra-, rukki- ja nisujahu. Kamajoogi puhul midagi keeta ei tulnud, kamajahu lisati hapupiima sisse, segati ja oligi valmis. Hapupiima kasutati ka karaski ja leiva küpsetamisel, kuna see aitas taignal kerkida.

TEGEVUS- JA LIIKUMISÜLESANNETE JUHENDID

Koostanud Kristiina Vaikmets ja Maarja Merivoo-Parro

Peatükk „Aeg kooli minna”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG!

Iga õpilane saab väljaprinditud tähelaua (Prindi fail: klb.ee/in), lisab selle ülaseri oma nime ning kirjutab ühe minuti jooksul oma tähelauale nii palju ajalooa seotud sõnu, kui ta oskab ja jõuab. Iga kirjutatud sõna peab hakkama vastava tähega, nt A – ajalugu, K – kindlus jne.

Kui üks minut saab läbi, siis annab õpilane oma töölehe endast vasakul istuval õpilasele ja ühe minuti jooksul täiendab kaaslase töölehte sõnadega, mida seal veel pole. Nüüd tõusevad õpilased püsti ja leiavad endale uue töölehe ja istekoha ning minuti jooksul täiendatakse oma uut töölehte.

Kolmanda minuti lõppedes saab õpilane oma esialgse töölehe tagasi ja uurib, kui palju sõnu ühisloomingu tulemusena kirja saadi.

Ülesande lõpus arutletakse koos kirjutatud sõnade tähenduse üle.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Minevik-olevik-tulevik”

ON TEGEVUSÜLESANDE AEG! Proovi aega tunnetada.

Tunnetage klassiga aja voolamist. Õpetaja palub lastel pea kätele asetada, silmad sulgeda ja hästi vaikselt istuda, ilma ühtegi liigset heli tegemata. Õpilased peavad tunnetama, kuna on nende meelest kaks minutit möödas. Kes arvab, et aeg on läbi, tõstab vaikselt käe, nii et teised ei kuule. Õpetaja märgib üles, kes millal käe tõstis. Kui kõik on käe tõstnud, siis arutletakse selle üle, miks inimesed aja kulgu erinevalt tunnetavad ning mis võib olla selle põhjus. Õpetaja võib ka avaldada selle õpilase nime, kes kõige täpsemini aja kulgemist tunnetas.

(M. Merivoo-Parro)

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Kui hästi sa tead minevikku, olevikku ja tulevikku?

Õpetaja võtab kolm A4-paberit ja kirjutab nendele sõnad MINEVIK, OLEVIK ja TULEVIK. Paberid pannakse põrandale või seintele erinevatesse kohtadesse ja õpetaja hakkab lugema väiteid ning õpilased peavad liikuma õigesse kohta.

Näidislauseid:

- Esimene eestlaste laulupidu toimus 1869. aastal.
- Sinu õpetaja sündis ... aastal.
- Sa hingad õhku.
- Sa lõpetad nelja aasta pärast põhikooli.
- Sa õpid hetkel 5. klassis.
- Täna on ... (kuupäev).
- 1248. aastal kuulutati Reval linnaks. Tänapäeval on selle linna nimi Tallinn.
- Eesti Vabariik loodi 24. veebruaril 1918. aastal.
- Konstantin Päts oli Eesti esimene president.

Soovi korral mõelge ka ise lauseid juurde.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Ajastud”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Kontrolli, kui hoolega sa õpiku teksti lugesid.

Õpilased loevad õpikust lk 8–9 läbi. Iga õpilane mõtleb teksti kohta välja kaks väidet. Väide võib sisult olla tõene või väär. Õpilased loevad järjest oma väited ette. Kui väide on tõene, siis tuleb teistel õpilastel kükitada (Ava juhend suurel ekraanil: klb.ee/kn). Väära väite korral aga püsti tõusta. Väidete vahelisel ajal istutakse toolil.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Vanaaeg ja tsivilisatsioonid”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Kui hästi sulle õpikust loetu meelde jäi?

Õpilased seisavad ringis ning hakkavad üksteisele palli viskama. Ühel hetkel ütleb õpetaja stop. See õpilane, kelle kätte pall jääb, peab vastama küsimusele, mille õpetaja talle teema kohta esitab. Kui õpilane vastust ei tea, siis võivad klassikaaslased abistada. Kui küsimusele on vastatud, siis hakatakse palli edasi loopima ja kõik kordub seni, kuni õpetaja küsimusi esitab.

Näidisküsimusi:

1. Kus hakkas vanaaeg umbes 5500 aastat tagasi?
2. Millega sumerid igapäevaselt tegelesid?
3. Miks sumerite rahvastik kiirelt kasvas?
4. Selgita mõistet linnriik.
5. Mille jaoks ehitati templeid?
6. Selgita mõistet tsivilisatsioon.
7. Kus elasid sumerite arvates nende jumalad?
8. Mille peale sumerid kirjutasid?
9. Miks me teame sumeritest rohkem kui teistest rahvastest enne neid?
10. Mis kirja sumerid kasutasid?
11. Kes leiutasid siidi ja portselani?
12. Milline tsivilisatsioon pärandas meile number nulli?
13. Millises tsivilisatsioonis tekkis jooga?
14. Kus leiutati šokolaad?
15. Millest valmistatakse šokolaadi?
16. Mille valmistamise kunsti hoidsid hiinlased tuhandeid aastaid enda teada?

(K. Vaikmets)

Peatükk „Ajastud Eestis”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Saad teada, kui tähelepanelik sa olid.

Õpilased seisavad klassis kahes kolonnis näoga tahvli poole. Tahvlist seistakse umbes ühe meetri kaugusel. Maha tasub panna tähis või vedada paberteibiga joon, mis tähistab seda, kus on kolonni algus. Kolonni esimestele annab õpetaja näiteks kärbsapiitsa. Tahvlile on kirjutatud sõnad TÕENE ja VÄÄR. Õpetaja loeb õpilastele väite ja kolonnide esimesed lähevad tahvli juurde ning puudutavad kärbsapiitsaga oma teadmiste kohaselt sõna TÕENE või VÄÄR. Õpetaja jälgib vastuste õigsust. Kui õpilane vastab valesti, ütleb õpetaja talle uue väite ja õpilane saab uuesti proovida. Õigesti vastanu jookseb oma kolonni lõppu ja annab piitsa kolonni esimesele edasi. Võitja on see kolonn, mille kõik liikmed on klassi ees ära käinud.

VÄIDE	TÕENE	VÄÄR
1. Vanaaja alguseks peetakse aega, kui sumerid asusid oma riikides toimuvat üles kirjutama.	X	
2. Eesti aladel jäi keskaeg üldse vahele.		X
3. Eesti ajaloo peamised ajastud on muinasaeg, keskaeg, uusaeg, lähiaeg.	X	
4. Muinasaeg jaguneb kiviajaks, puuajaks ja portselaniajaks.		X
5. Muinasaeg jaguneb kiviajaks, pronksiajaks ja rauaajaks.	X	
6. Arheoloog uurib tulevikku.		X
7. Arheoloog on teadlane, kes uurib minevikku esemete ja ehitiste jäänuste kaudu.	X	
8. Vanadest haudadest otsivad arheoloogid vastust küsimusele, kuidas inimesed toona elasid.	X	
9. Arheoloogid peavad väljakaevamiste käigus alati täpselt üles märkima, kus ja kuidas leitud esemed asetsesid.	X	
10. Vanasti lendasid rändlinnud Eesti aladelt surnute maale talvituma.		X

(K. Vaikmets)

ON TEGEVUSÜLESANDE AEG! Arva, millega on tegu.

Mängige tuleviku arheoloogide ja püüdke meie aja asju kirjelduse abil ära tunda. Õpetaja võtab kodust kaasa erinevaid väikeseid esemeid, nagu näiteks nõop, lusikas, kirjaklamber või mõni muu tavaline ja kõigile tuttav asi. Tunnis kutsub õpetaja kaks õpilast klassi ette, näitab neile salaja üht eset ning õpilased hakkavad kordamööda eseme kohta vihjeid andma, et ülejäänud klass saaks need kirjelduse järgi ära arvata.

Vihjeideid:

- kas see on raske või kerge?
- mis materjalist on ese?
- mis kujuga on ese?
- kas see on üks tervik või koosneb osadest?
- kas selle sees on auke?
- mis värvi on see ese?

Kui nendest vihjetest ei piisa, andke vihjeid ka selle kohta, kus ja milleks eset kasutatakse.

Kui ese ära arvatakse, näitab õpetaja seda kogu klassile. Mäng jätkub järgmiste paaride ja esemetega. Kui kõik esemed on ära arvatud, siis arutletakse koos selle üle, missugused vihjed aitasid kohe eseme välja selgitada ja missugused viisid pigem eksiteele. Lisaks arutlege ka selle üle, kuidas võivad inimesed sama eset erinevalt näha ja kirjeldada ning mis võib olla selle põhjuseks.

(M. Merivoo-Parro)

Peatükk „Muinasaeg Eestis“

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Mis mõtteid muinasaeg tekitab?

Kui tunniteema on läbitud, võtab iga õpilane õpetaja laualt kaks paberilehte (näiteks ¼ A4-paberist) ja kirjutab mõlemale ühe mõtte, mis tal selle tunni ja teema kohta tekkis. Õpilane kinnitab paberilehed tahvlinätsu või magnetiga tahvlile. Kui kõik paberid on tahvil, arutletakse koos tekkinud mõtete üle.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Vana-Egiptus”

ON TEGEVUSÜLESANDE AEG! Pead Vana-Egiptusest väljapääsemiseks pileti lunastama.

Anagrammidega väljapääsupiletid (Prindi fail: klb.ee/ln). Igale väljapääsupiletile on peidetud üks Vana-Egiptusega seotud mõiste (palsameerimine, muumia, sarkofaag, vaarao, püramiid, sfinks, hauakamber, riitus, muistis, hieroglüüf). Õpilane võtab tunni lõpus õpetaja käest ühe väljapääsupileti. Naaseb oma kohale ning lahendab ülesande. Kui ta ülesande lahendab, pääseb vahetundi.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Aja liikumine”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Tuuluta oma aju.

Liikumispaus. Kui õpilased on järjestikku umbes 15–20 minutit istunud, siis tehke liikumispaus. Iga õpilane hüppab ühe koha peal sulghüppeid nii palju kordi, kui suur on tema sünnikuupäeva arv. Näiteks kui õpilase sünnipäev on 19. juulil, siis ta hüppab 19 korda.

(K. Vaikmets)

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Nüüd on sirgjooneline ja korduv ajakäsitus nii selged, et saad need enda peal läbi proovida.

Õpetaja selgitab lastele järgmisi tegevusi:

1. Klass tõuseb püsti ning õpilastel palutakse ette kujutada, et nende paremad käed on kella minutiseierid ja vasakud käed on tunniseierid. Õpetaja ütleb erineval kombel kellaaegasid: keskpäev, 15.45, kell kolm jne. Õpilased proovivad asetada käed sellesse asendisse, mis vastab õpetaja öeldud kellaaajale. Arutlege koos, kellel kõige paremini välja tuli.
2. Klass läheb koridori või mujale, kus on palju ruumi, ning võtab ühte rivvi vastavalt sellele, mis järjekorras nende sünnipäevad aasta jooksul aset leiavad. Arutlege koos, kui hästi te üksteise sünnipäevasid teate.
3. Selgitage välja, mis nädalapäevadel õpilased on sündinud ning moodustage selle alusel rühmad: esmaspäeval sündinud, teisipäeval sündinud jne. Arutlege koos, kas klassis on kõik päevad esindatud. Nädalapäeva saab välja selgitada ka kalkulaatori abil: kalkulaatorid.net/nadalapaeva-kalkulaator
4. Viimase ülesandena moodustage rivi ning võtke arvesse nii sünnikuid kui nädalapäevi. Ehk et rivi esimeses otsas on jaanuaris sündinud inimesed, aga nad võtavad rivvi mitte sünnikuupäevade, vaid hoopis nädalapäevade järgi. Kõigepealt jaanuari esmaspäevadel sündinud, siis jaanuari teisipäevadel sündinud jne. Arutlege koos, millise rivi tegemine kõige kauem aega võttis ja milline kõige kiiremini valmis sai.

(M. Merivoo-Parro)

Peatükk „Vana-Kreeka”

ON TEGEVUSÜLESANDE AEG! Kui hästi sa Vana-Egiptust ja Vana-Kreekat tunnend?

Kindamäng. Mängijad istuvad ringis. Õpetaja võtab kinda või mõne muu pehme eseme, viskab kellelegi süle ja hüüab kas VANA-EGIPTUS või VANA-KREEKA.

Eseme saaja peab kiiresti ütlema ühe sõna, mis seostub vastava tsivilisatsiooniga. Õige vastuse korral viskab vastaja eseme edasi ja teeb ka valiku VANA-EGIPTUSE ja VANA-KREEKA vahel. Kes vastusega viivitab või valesti vastab, langeb mängust välja.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Seitse iidset maailmaimet”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Ole ise iidne maailmaime.

Ajaloopantoomiim. Õpilased tõusevad püsti ning leiavad endale liigutamiseks piisavalt ruumi.

Õpetaja hakkab maailmaimesid nimetama ning õpilastel tuleb neid enda välja mõeldud kehaliigutustega jäljendada. Iga jäljendust võib teha 10–15 sekundit.

- Giza püramiidid
- Babülioni rippuvad aiad
- Artemise tempel Efesoses
- Zeusi kuju Olümpias
- Halikarnassose mausoleum
- Rhodose koloss
- Aleksandria tuletorn

(K. Vaikmets)

ON TEGEVUSÜLESANDE AEG! Lase jutulõngal keerelda, et luua oma ajalooline lugu.

Õpetaja palub õpilastel istuda ringikujuliselt. Kui see võimalik pole, võivad õpilased istuda ka oma laudadele või pöörata toolid klassi keskme suunas. Lõngakera üksteisele visates hakkavad õpilased ühiselt välja mõtlema lugu, mis on seotud seitsme maailmaimega, vanade egiptlaste ja vanade kreeklastega ning kõige muuga, mida seni ajalootunnis õpitud. Laske fantaasial vabalt lennata. Mäng käib nii:

- See, kelle käes on parasjagu lõngakera, on jutustaja, ja teised kuulavad, mida ta räägib. Ta ütleb mõned laused ja viskab lõngakera järgmisele, aga jääb ise lõngast kinni hoidma.
- See, kes lõngakera kinni püüab, peab lugu jätkama sealt, kust eelmine jutustaja pooleli jäi.
- Lõngakera visatakse üksteisele edasi ja tagasi, kuni sellest tuleb kokku vahva kassikangas. Alguses võivad jutulõnga peatused olla pikemad, aga mida aeg edasi, seda kiiremini tuleb kera edasi anda ja seda kiiremini tulebaju tööle panna, et lugu jätkata.
- Kui lõngakera maha kukub, siis ei tohi seda enne maast üles võtta, kui keegi klassist jutulõnga lunastab ehk hõikab välja mõne ajaloolise tegelase nime.
- Kui aeg või lõngakera otsa saab, siis proovitakse taaskord kiiruse peale lõng uuesti kokku kerida.

(M. Merivoo-Parro)

Peatükk „Vana-Rooma”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Võta kolm iidset kõrgkultuuri kokku.

Kindamäng. Mängijad istuvad ringis. Õpetaja võtab kinda või mõne muu pehme eseme, viskab kellelegi sülle ja hüüab kas VANA-EGIPTUS, VANA-KREEKA või VANA-ROOMA.

Eseme saaja peab kiiresti ütlema ühe sõna, mis seostub vastava tsivilisatsiooniga. Õige vastuse korral viskab vastaja eseme edasi ja teeb ka valiku VANA-EGIPTUSE, VANA-KREEKA või VANA-ROOMA vahel. Kes vastusega viivitab või valesti vastab, langeb mängust välja.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Ajaarvamine”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Võta õpitu kokku.

Liigutustega test (Ava juhend suurel ekraanil: klb.ee/mn). Kõik õpilased tõusevad püsti ja lükkavad toolid laua alla, et tekiks liikumisruumi. Õpetaja paneb ekraanile esimese küsimuse koos võimalike vastustega. Õpilane teeb otsuse, milline vastus on tema meelest õige ja matkib kehaga selle vastuse ees olevat liigutust. Kui kõik õpilased on valiku teinud ja seda oma kehaga väljendanud, ütleb õpetaja õige vastuse. Test kestab, kuni kõik küsimused on läbitud.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Kronoloogia”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Potsata õige aasta õigesse sajandisse.

Vaja on üheksat suurt ümbrikut. Õpetaja kirjutab nende peale sajandid, näiteks:

2. sajand

3. sajand

10. sajand

19. sajand

15. sajand

18. sajand

7. sajand eKr

2. sajand eKr

4. sajand eKr

Iga õpilane saab ühe või kaks kaarti, mille peale on kirjutatud aastaarv. Näiteks:

102

199

188

165

255

266

210

945

920

910

988

1888

1844

1880

1803

1805

1866

1489

1475

1466

1415

1455

1410

1704

1708

1777

303 eKr

333 eKr

101 eKr

191 eKr

175 eKr

670 eKr

666 eKr

610 eKr

Õpetaja kinnitab sajandite ümbrikud tahvlinätsuga seinale või magnetitega tahvlile. Õpilased hakkavad kordamööda oma aastaarvudega kaarte õigetes ümbrikutesse panema.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Esemed kui ajalooallikad”

ON TEGEVUSÜLESANDE AEG! Räägi üks põnev lugu.

Õpilane saab õpetaja käest või võtab kodust ühe paberkoti (mõõtmatega umbes 30 x 20 cm) ning valib kodus välja viis eset, mis sellesse ära mahuvad ja mida saab loo jutustamiseks kasutada. Õpilase ülesanne on välja mõelda üks terviklugu (umbes 1–2 minutit), näiteks mõni lugu oma või vanemate lapsepõlvest. Tunnis, loo rääkimise käigus, võtab õpilane järjest neid esemeid kotist välja.

Õpilased räägivad ühekaupa klassi ees oma loo. Kui klassis on palju õpilasi, siis võib õpilased ka rühmadesse (3–4 õpilast) jagada. Kõigepealt räägivad õpilased oma loo rühmale ja siis valib iga rühm ühe loo, mis esitatakse kogu klassile püsti seistes.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Viikingid”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Hakka viikingite ajaloo valedetektoriks.

Õiged ja valed väited. Õpetaja loeb õpiku teksti põhjal väiteid ühe kaupa ette. Õpilaste algasend on istumine. Kui lause on sisult õige, siis tuleb õpilastel SEISTA. Kui lause on sisult vale, siis tuleb õpilastel KÜKITADA (Ava juhend suurel ekraanil: klb.ee/kn). Vale väite puhul valib õpetaja ühe õpilase ja palub tal väite õigeaks parandada.

Väited ettelugemiseks:

1. Kaubandus tähendab asjade vahetamist teiste asjade või raha vastu.
2. Viikingite seiklustest pajatavad lood on kokku kogutud Piiblisse.
3. Viikingite retked toimusid ainult Euroopas.
4. Ajalooliselt kujunesid suured linnad paksude metsade sisse, kuna seal tegeleti aktiivselt kaubavahetusega.
5. Enne kui hakati saagasi kirja panema, jutustasid viikingid oma põnevaid lugusid põlvest põlve edasi.
6. Viikingid uskusid ainult ühte jumalasse.
7. Viikingite üheks tähtsamaks jumalaks oli Thor, kes oli äikese ja tormide jumal.
8. Viikingid jõudsid oma rännakutega kuni Ameerika mandrini välja.
9. Kui viikingid kuskil rüüstamas käisid, jätsid nad endast sageli n-ö grafiti maha.
10. Viikingid kasutasid kirjutamiseks ruunikirja.
11. Dateerimine tähendab esemete vanuse välja selgitamist.
12. Eestis leiti viikingite laev Tamulast.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Dokumendid kui ajalooallikad”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Küsi aga küsi.

Küsimuste vahetamine. Õpetaja valmistab ette piletid, kirjutades igaühe peale ühe küsisõna (Prindi fail: klb.ee/nn). Õpilane saab pileti ja kirjutab sellele antud küsisõnaga küsimuse läbitud õppetüki kohta. Õpilased leiavad ruumis ringi liikudes endale paarilise. Seejärel esitavad talle oma küsimuse. Paariline vastab ja esitab omakorda enda küsimuse. Kui mõlemad on vastanud, vahetatakse omavahel küsimuste piletid ja minnakse uut paarilist otsima. Tegevus jätkub seni, kuni kõik on kõigiga küsimusi vahetanud või kuni kõlab õpetaja märguanne.

Õpetaja võiks mängu ajal klassis ka ringi liikuda ja jälgida õpilaste küsimusi ning vastuseid. Vajadusel teha parandusi. Kui mäng on lõppenud, võib ühiselt küsimusi ja nende vastuseid analüüsida.

(K. Vaikmets)

ON TEGEVUSÜLESANDE AEG! Loo koos klassiga üks ajalooallikas.

Klassi kroonika koostamine. Märkige vihikusse või märkmikku üles kõik juhtumised klassi elus ühe nädala jooksul. Iga päeva kohta võiks olla vähemalt kolm sissekannet ja iga õpilane võiks teha vähemalt ühe ülestähenduse nädala jooksul. Õpetaja aitab vastavalt klassi suurusele paika panna graafiku, mille alusel kroonika õpilaselt õpilasele liigub.

Nädala pärast on kroonika valmis. Lugege see koos tunnis ette ning arutlege, kas kroonika iseloomustab piisavalt ilmekalt lõppenud nädalat või on jäänud midagi olulist ka märkimata. Seejärel pange kroonika tallele ja võtke paari kuu pärast uuesti välja ning lugege läbi. Arutlege koos, kui paljud kirja pandud sündmused on mälust juba kustunud ning kuidas mõjutab sündmuste ülestähendamine nende mäletamist tulevikus.

(M. Merivoo-Parro)

Peatükk „Keskaeg, uusaeg, lähiaeg”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Hakka ajas kulgema.

Õpetaja prindib välja neli silti (Prindi fail: klb.ee/on) neljale erinevale värvipaberile. Näiteks vanaaeg punane, keskaeg kollane, uusaeg sinine ja lähiaeg roheline. Seejärel kinnitab need klassiruumi seintele erinevatesse kohtadesse. Ruumipuudusel mängige koridoris.

Õpetaja hakkab lastele erinevaid sündmusi ette lugema ning palub neil liikuda klassiruumis õige ajalooperioodi juurde. Näiteks: hiinlased leiutasid siidi – vanaaeg. Mäng kestab seni, kuni kõik sündmused on ette loetud.

Iga sündmuse juures võiks ka lühidalt koos arutada, et miks see sündmus õpilaste meelest just sellesse perioodi sobitub. Kõige olulisem ei ole, et õpilased õige ajastu leiaks, vaid et nad püüaks tajuda aega ja erinevaid ajaperioode ning meenutada õpitut ja paigutada teadmised sobivasse perioodi. Sündmusi võib välja vahetada ka klassi jaoks sobivamate vastu.

Valik sündmusi, mida võib kasutada:

- Vana-Egiptuses ehitati püramiide
- Ehitati esimene auto
- Minu vanemad sündisid 20. sajandil
- Esimene lennuk püsis õhus mõned sekundid
- Tekkis luteri usk
- Hiinlased leiutasid siidi
- Ma käin koolis 21. sajandil
- Loodi enamik tänasel päeval näha olevaid Tallinna vanalinna ehitisi

(K. Vaikmets)

Peatükk „Keskaeg ja uusaeg Eestis”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Hiilga oma keskaja ja uusaja teadmistega.

Õpilased seisavad ringis ja hakkavad üksteisele läbisegi palli viskama. Ühel hetkel ütleb õpetaja stop ja see õpilane, kelle kätte pall jääb, peab vastama ühele õpetaja poolt esitatud küsimusele. Kui õpilane on vastanud ja vajadusel on sellele järgnenud arutelu, siis jätkub mäng palliga kuni järgmise stopini.

Mängitakse seni, kuni õpetajal jätkub küsimusi.

See mäng on ka hea klassi diferentseerimiseks, sest õpetaja ise otsustab, millist küsimust ta õpilaselt küsib.

Valik küsimusi, mida võib kasutada:

1. Millal algas Eestis keskaeg?
2. Mis eesmärgil linnuseid ehitati?
3. Millal jõudsid meie aladele ristisõdijad?
4. Millest räägib Läti Henriku „Liivimaa kroonika”?
5. Kes oli Lembitu?
6. Selgita, mida tähendab linnus.
7. Selgita, mida tähendab ristisõdija.
8. Miks said Tallinn ja Pärnu liituda Hansa Liiduga?
9. Miks oli kaubavahetus erinevate piirkondade vahel oluline?
10. Mis muutus Eesti alade jaoks seoses Liivi sõjaga?
11. Milline kool rajati Eestisse 1632. aastal?
12. Mis sõda algas 1700. aastal?
13. Selgita, mida tähendab baltisakslane.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Ehitised kui ajalooallikad”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Tee ajurünnak ehitiste kohta.

Ajurünnak. Iga õpilane saab kaks kleebitavat märkmepaberit ja kirjutab kummalegi ühe ehitise nime, mida ta teab kas Eestist või maailmast. Näiteks Toompea loss või Eiffeli torn. Õpilased kleebivad oma märkmepaberid tahvlile ja koos arutatakse ühiste teadmiste üle.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Trükised kui ajalooallikad”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Vasta sõprade koostatud küsimustele.

Iga õpilane saab neli piletit (Prindi fail: klb.ee/pn) ja kirjutab igaühele neist ühe küsimuse. Kõik valmis piletid pannakse õpetaja lauale või kapile tagurpidi. Iga õpilane valib pimesi endale ühe küsimuse, läheb kohale tagasi, vastab sellele kirjalikult oma vihikusse, toob küsimuse lauale tagasi, paneb pileti tagurpidi, võtab uue küsimuse ja kõik kordub. Kui ta võtab kogemata küsimuse, millele ta on juba vastanud, siis vahetab ta selle pileti välja. Mäng kestab kas õpetaja etteantud aja või kindla arvu küsimuste läbivastamiseni.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Rahvaste sünd ja juured”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Võta sõber kampa ja sündigu üks tore plakat.

Õpetaja jagab õpilased paaridesse. Selleks võib kasutada jooneharjutust, kus õpilased peavad ühe tunnuse alusel moodustama rea, nt millal keegi viimati kinos käis või jäätist sõi. Rivi alguses on õpilased, kes tegid seda hiljuti ja tagapool järjest need, kes tegid seda ammu aega tagasi. Kui õpilastest on moodustanud rivi, siis loetakse kaheksaks või ühekaks või kümneks. Oleneb õpilaste arvust klassis. Oluline on, et tekisid paarid.

Iga paar saab endale ühe A3-paberi ja veidi tahvlinätsu ning leiab endale seinapinna, kuhu paber kinnitada. Paber tuleks kinnitada kõrgusele, mis on kirjutamiseks mugav. Õpilased töötavad läbi peatüki „Rahvaste sünd ja juured” ning koostavad mõne selles oleva teema kohta plakati.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Lähiaeg Eestis”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Kui hästi sa Eesti lähiajalugu tead?

Õpetaja jagab igale õpilasele neli märkmepaberit. Õpilased kirjutavad kahele neist tunni teema kohta kaks küsimust ja ülejäänud kahele vastused esitatud küsimustele. Õpilastele võib ette anda ka küsisõnad, et küsimusi oleks kergem koostada ja need saaksid ka sisukamad. Seejärel kleebitakse kõik küsimustega märkmepaberid ühele seinale ja vastustega vastasseinale. Nüüd palub õpetaja õpilastel küsimustele aja peale sobivad vastused leida. Ülesannet võib teha ka ilma ajalise piiranguta.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Mälestused kui ajalooallikad”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Mine mälestustes rändama.

Õpilased võiks jagada paaridesse ning igal paaril on vaja internetiühendust, kõrvaklappe ja tahvelarvutit või nutitelefoni. Õpetaja palub kõigil paaridel see link (Vaata videot: klb.ee/qn) seadmesse tõmmata. Õpilased avavad oma seadmes lingi ja lähevad koolimaja mõnda eraldatud soppi videot vaatama. Lepitakse kokku aeg, mil nad peavad klassi tagasi tulema. Klassis arutatakse koos videos nähtu ja kuuldu üle.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Loodus kui ajalooallikas”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Näita oma kehaga, mida sa väitest arvad.

Õiged ja valed väited. Õpetaja loeb õpiku teksti põhjal väiteid ühekaupa ette. Õpilaste algasend on istumine. Kui väide on sisult õige, siis tuleb õpilastel SEISTA ÜHEL JALAL, KÄED KÕRVAL. Kui väide on vale, siis tuleb õpilastel SEISTA KAHEL JALAL JA TÕSTA KÄED SIRGELT PEA KOHALE. Õpetaja selgitab ja vajadusel ka näitab klassi seinale liigutuste juhendit (Ava juhend suurel ekraanil: klb.ee/rn), et ülesande ajal oleks lihtsam tegevusi jälgida. Tegevuse lõpus arutletakse koos valede väidete üle ja sõnastatakse väide nii ümber, et see oleks sisult õige.

Näidisväiteid ettelugemiseks:

1. Põlismets on vanade puudega mets, mille ellu pole inimene väga palju sekkunud.
2. Mineviku kohta saame infot ainult kirjalikest ajalooallikatest.
3. Vanasti laiusid Põhja-Ameerikas suured põlismetsad, millest tänaseks on säilinud vaid vähesed.
4. Puidu vanuse määramisega saab kindlaks teha näiteks selle, kas mõni tähtis maal on originaal või mitte.
5. Kaljuseintelt võib leida kaljumaalinguid, mis kujutavad toonaseid inimesi ja loomi.
6. Meie esivanemad olid loodususku ja pidasid teatud veekogusid, puid ning kive pühaks.
7. Arheoloogid uurivad kunagi elanud loomade kivistisi.
8. Loodususk on usk sellesse, et nähtava looduse taga on silmale nähtamatu võim ja vägi.
9. Kohanimed annavad sageli ka vihjeid piirkonna kunagise looduse kohta.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Pildid ja fotod kui ajalooallikad”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Joonista sõna pildina.

Mäng „Sõnad ja pildid”. Õpetajal on anumad väikesed kokkumurtud paberid, mille peale on kirjutatud ajalootunnis õpitud tegelaste, esemete ja paikade nimed. Õpilased jagatakse võistkondadeks. Igast võistkonnast läheb üks õpilane tahvli ette. Signaali kõlades võtab ta anumast paberi ja püüab sellele kirjutatud sõna joonistusena tahvlile kujutada. Seejuures ei tohi kasutada tähti ega numbreid. Kui võistkond on suutnud joonistuse järgi õige sõna tuvastada, läheb tahvli ette järgmine võistkonnaliige, võtab anumast järgmise sõna ning püüab selle tähendust tahvlile joonistada. Võidab see võistkond, kes suudab kiiremini kokkulepitud arvu sõnu joonistuste põhjal ära arvata.

Näidissõnu:

Püramiid

Sfinks

Colosseum

Viikingilaev

Raekoda

Ruunikiri

Vapp

Peajumal Zeus

Mõis

Pressraud

Viiking

Sugupuu

Harald Sinihammas

Vokk

(M. Merivoo-Parro)

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Klõps ja ajalugu on „purgis”.

Püüa hetke pildiraamiga. Õpetaja prindib välja nii palju pildiraame (Prindi fail: klb.ee/sn), kui palju on klassis õpilasi. Iga õpilane lõikab oma pildiraami paberist välja nii, et raami sisu jääb tühi. Vajadusel võib õpilane väljaprintitud paberi enne õhemale papile liimida. Selle ülesande võib anda ka koduseks tööks.

Kui seda ülesannet teha koolipäeva ajal, käivad õpilased koolimajas või õuealal ringi, kui see jääb koduseks tööks, teeb õpilane seda kodus või kodu lähiümbruses.

Õpilase ülesanne on raami sisse leida üks asi või inimene, mis või kes sümboliseerib tema jaoks ajalugu. Ta teeb sellest koos raamiga foto ja saadab selle õpetajale. Lihtne variant selleks on Padlet, Wakelet või mõni teine analoogne veebitahvel.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Kodulugu”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Kas kodulugu on tähtis?

Õpetaja kirjutab tunni teises pooles tahvli ülemisse äärde väite „Koduloo tundmine on oluline”. Õpetaja tõmbab tahvlile poolitusjoone, pannes ühe poole pealkirjaks POOLT ja teise poole pealkirjaks VASTU. Iga õpilane saab kaks kleepsuga märkmepaberit. Ühele paberile kirjutab ta oma poolt-mõtte ja teisele vastu-mõtte. Õpilased kleebivad mõlemad oma märkmepaberid õigele tahvlipoolele. Lõpuks loeb õpetaja laste väiteid ette ning koos arutletakse nende üle.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Oled ka ise ajaloo looja”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Kas oled ise ajaloo looja?

Õpetaja kirjutab tahvli keskele „Mina olen ajaloo looja”. Iga õpilane saab ühe kleepsuga märkmepaberi ja kirjutab sellele mõtte, mis tal seoses tahvil oleva väitega pähe tuleb. Õpilased kleebivad oma mõtted tahvlile, õpetaja loeb neid järgemööda ette ja koos arutletakse nende üle.

(K. Vaikmets)

Peatükk „Eesti ajaloo kronoloogia”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Näita kehakeelega, kas väide on õige.

Liigutustega test (Ava juhend suurel ekraanil: klb.ee/tn). Kõik õpilased tõusevad püsti ja lükkavad toolid laua alla, et tekiks liikumisruumi. Õpetaja paneb ekraanile esimese küsimuse koos võimalike vastustega. Õpilane teeb otsuse, milline vastus on tema meelest õige ja matkib kehaga selle vastuse ees olevat liigutust. Kui kõik õpilased on valiku teinud ja seda oma kehaga väljendanud, ütleb õpetaja õige vastuse. Test kestab, kuni kõik küsimused on läbitud.

(K. Vaikmets)

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Ole osa Eesti ja maailma ajaloo ajateljest.

Mäng „Elav kronoloogia”. Õpetaja jagab õpilastele ühesuurused paberid. Õpilased võivad õpikut ja töövihikut sirvida ning valida välja kaks ajaloolist sündmust minevikust: ühe Eesti ja ühe maailma ajaloost. Üks tuleb kirjutada paberi ühele ja teine teisele poolele. Seejärel korjab õpetaja paberid kokku, segab ära ning jagab uuesti laiali, igale õpilase ühe.

Järgmisena palub õpetaja lastel püsti tõusta ja moodustada paberil olevatest Eesti ajaloo sündmustest ajatelg, alustades kõige varasemast ja lõpetades kõige hilisemaga. Selleks võtavad õpilased end vastavalt sündmuste toimumise järjekorrale rivvi. Õpetaja sellesse ei sekku. Kui rivi on õpilaste poolt valmis, hakkavad nad paberitele kirjutatud sündmuseid alates varasemast kuni kõige hilisemani ette lugema. Kui ilmneb, et mõni sündmus on vales kohas, aitab õpetaja luua arutelu, mille tulemusena sündmusele ühiselt õige koht leitakse.

Kui lõplik järjestus on paigas, siis keeratakse sildid ümber ning hakatakse sama asjaga otsast pihta. Sedapuhku on fookuses maailma ajalugu.

Kui ilmneb, et ühte sündmust on kirjutatud mitmele kaardile korraga, siis pannakse küll kõigepealt ajatelg paika, kuid seejärel otsitakse ühise arutelu teel ilma õpikut ja töövihikut kasutamata juurde nii palju ajaloosündmuseid, kui on tarvis, et igal lapsel oleks erinev sündmus.

(M. Merivoo-Parro)

Peatükk „Tänapäeva maailmaimed”

ON LIIKUMISÜLESANDE AEG! Milline maailmaime tundub sulle kõige huvitavam?

Seda harjutust sobib hästi teha siis, kui õpilased on õpiku maailmaimedega juba tutvunud. Õpetaja hakkab järjest tänapäeva maailmaimesid loetlema. Vastavalt sellele, milline on õpilase emotsioon selle maailmaime suhtes, väljendab ta tundeid järgnevate liigutustega. Kui maailmaime talle väga meeldib ja huvi pakub, tõuseb ta KIKIVARVUKILE ja sirutab KÄED LAE POOLE. Mida vähem see talle huvi pakub, seda rohkem ta PÕRANDA LÄHEDALE HOIAB. Kui mingi maailmaime talle üldse huvi ei paku, siis võib ta kasvõi KÕHULI PÕRANDALE visata. Õpetaja loetleb üles kõik seitse tänapäeva maailmaime suvalises järjekorras.

(K. Vaikmets)

NÄIDISTÖÖKAVA

Koostanud Kaja Asmer

Tundide arv: 35

Lisamaterjale:

Ajaloo atlas põhikoolile. Regio, 2000.

Eesti kultuuriloo õppematerjal: klb.ee/4n

Johannes Pääsukese digitaalselt taastatud filmid: klb.ee/5n

Kristo Siigi 5. klassi ajaloo kursuse videod: klb.ee/6n

Muinsuskaitseameti kodulehekül: <https://www.muinsuskaitseamet.ee/>

Rahvusarhiivi kodulehekül: <https://www.ra.ee/>

Üldised soovitused:

Funktsionaalse lugemisoskuse ning ainekirjaoskuse arendamiseks oleks hea, kui õpikutekste tunnis koos loetakse, kasutades erinevaid tekstianalüüsimeetodeid, näiteks jututäht, TTS, teeviit, küsimuste koostamine, lõikudest kokkuvõtte tegemine jm.

Ka koomikseid võiks tunnis koos lugeda, võimalusel kuvada tekst ekraanile. Koomiksite sisu paremaks mõistmiseks peaks õpetaja kindlasti jagama lisainfot, mille leiab **koomiksitundide lisamaterjalidest**. Tundide vaheldusrikkamaks muutmiseks on tore integreerida tundidesse erinevaid liikumisülesandeid, mille kirjeldused leiab **tegevus- ja liikumisülesannete juhenditest**.

Kuna 5. klassis soovitatakse kontrollida mitte rohkem kui üht õpitut teemat korraga, siis ei ole töökavas eraldi välja toodud kontrolltööde aegu. Teadmiste kõrval tuleks kindlasti hinnata ka oskuste kujunemist ja loomingu ülesandeid.

Tundide arv	Teema, alateemad	Õpitulemused; teadmised, oskused, märksõnad	Õppetegevus; metoodilised soovitus	Õppe-materjal
1	Sissejuhatus õpikusse ja õppeainesse: Mis on ajalugu? Mineviku, oleviku ja tuleviku seosed	Õpilane teab ja kasutab ajaloomõisteid kontekstis: aeg, minevik, olevik, tulevik; ajatelg; ajalugu. Õpilane oskab näidete abil selgitada, mis on ajalugu. Õpilane paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi.	Koomiksi „Aeg kooli minna” lugemine; vestlus ja arutelu: mis on ajalugu, miks peab ajalugu õppima, mida ajalugu meile õpetab? Tutvumine õpiku ja töövihiku ülesehituse ja teemadega. Tegevusülesanne: Proovi aega tunnetada! (Vaata: tegevus- ja liikumisülesannete juhendid) Koduseks tööks võimalusel koomiksi juurde kuuluv lisaülesanne e-opikus (Opik).	Õ lk 5–7 TV lk 2–3
1	Ajastud. Eelajalooline ja ajalooline aeg	Õpilane teab ajaloo periodiseerimise põhimõtteid; teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline; oskab nimetada ajalooperioode; teab, mille alusel eristatakse eelajaloolist ja ajaloolist aega.	Õpikuteksti lugemine, teksti mõistmise kontroll liikumisülesande abil; ajatelje joonistamine, ajastute paigutamine ajateljele, eelajaloolise ja ajaloolise aja eristamine.	Õ lk 8–9 TV lk 4–5
1	Vanaaeg ja tsivilisatsioonid	Õpilane teab ja kasutab ajaloomõisteid kontekstis: tsivilisatsioon, linnriik, tempel, Mesopotaamia, sumerid. Õpilane saab algteadmised ajalookaardiga töötamise kohta.	Tsivilisatsiooni mõiste selgitamine, vanimate kirjasüsteemidega tutvumine; vanaaja tsivilisatsioonide asukohtade vaatamine kaardil, tutvumine ajalooatlasega, kontuurkaardi täitmine.	Õ lk 10–11 TV lk 6–7 „Ajalo atlas põhikoolile”, lk 26–27
1	Ajastud Eestis. Arheoloogia	Õpilane oskab nimetada Eesti ajaloo perioode; teab, et Eesti ajalugu periodiseeritakse mõnevõrra teisiti kui maailmaajalugu tervikuna; teab, mis on arheoloogia ja kuidas töötavad arheoloogid.	Eesti ajaloo perioodide kandmine ajateljele, perioodide lühituvustus õpetaja jutustuse kaudu või õpiku peatüki „Eesti ajaloo kronoloogia” abil. Arheoloogide tööpõhimõtete ja töövahenditega tutvumine. Vestlus teemal, kes tohib kaevamisi läbi viia. Muinsuskaitse.	Õ lk 12–15 TV lk 8–9 https://www.muinsuskaitseamet.ee/
2	Muinaaeg Eestis	Õpilane teab, millal ja millistel asjaoludel saabusid esimesed inimesed Eesti aladele; teab ja kasutab ajaloomõisteid kontekstis: muinaaeg, kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, kütt-korilane, pühapaik, muistend; teab Eesti vanimaid asulakohti, oskab nimetada kodukoha muinaaegseid asulakohti.	Õpikuteksti lugemine, muinasaja mõiste kordamine; kodukohaga seotud muinasaja asustusega tutvumine, võimalusel õppekäik, plakati või esitluse koostamine või fantaasiajutu kirjutamine. Kontuurkaardi täitmine: muinasasula(te) kaardile kandmine, võimalusel ka kodukohaga seotud muinaaegsed asulakohad.	Õ lk 16–17 TV lk 10–13 Kodupaiga kohta saab infot kogumikust „Eesti kultuuriloo õppe-materjal” klb.ee/4n
2	Vana-Egiptus	Funktsionaalse lugemisoskuse arendamine. Mõisted: vaarao, sfinks, muumia.	Õpikuteksti lugemine, arutelu TTS-meetodi (tean, tahan teada, sain teada) abil. Töö kaardiga: Egiptus vanaajal ja tänapäeval. Video vaatamine: klb.ee/Qm Koomiksi „Unerännak Vana-Egiptusesse” lugemine, loetu põhjal küsimustele vastamine ja võimalusel lisaülesande täitmine e-opikus.	Õ lk 18–23 TV lk 14–15

Näidistöökava

1	Aja liikumine	Õpilane teab, et eksisteerivad erinevad ajakäsitlused: sirgjooneline ja korduv ajakäsitlus.	Õpikuteksti lugemine ja loetu üle arutlemine. Erinevate ajakäsitluste võrdlemine ja näidete leidmine oma elusündmuste põhjal.	Õ lk 24–25 TV lk 16–17
2	Vana-Kreeka	Õpilane teab, et Kreeka on demokraatia, teatri ja olümpiamängude sünnimaa.	Mõistekaardi koostamine teemal „Vana-Kreeka”. Töö koomiksiga „Unerännak olümpiamängudele”. Antiikaja ja tänapäeva olümpiamängude võrdlemine. Lisaülesanded e-opikus.	Õ lk 26–31 TV lk 18–21
1	Seitse iidset maailmaimet	Õpilane märkab ja väärtustab minevikupärandit; oskab nimetada maailmaimesid; teab, miks need on kultuuriloos olulised.	Tutvumine maailmaimedega, huvitavate faktide leidmine, erinevate piltide vaatamine; arutelu, miks just need objektid on valitud nimekirja. Maailmaimede kaardile paigutamine.	Õ lk 32–37 TV lk 22–23
2	Vana-Rooma	Õpilane oskab kaardil näidata Rooma impeeriumi; teab, et Vana-Rooma kultuuripärand on mõjutanud tänapäeva Euroopa kultuuri, oskab tuua näiteid; teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.	Töö kaardiga: impeeriumi kujunemise jälgimine. Funktsionaalse lugemisoskuse arendamine: õpilane oskab teksti põhjal nimetada Vana-Roomale omaseid nähtusi. Töö koomiksiga „Unerännak Colosseumisse”, lisaülesanded e-opikus.	Õ lk 38–43 TV lk 24–25
1	Ajaarvamine	Õpilane kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat; õpilane teab, et on olemas erinevaid ajaarvamissüsteeme.	Mõistete eKr ja pKr lahtimõtestamine ja visualiseerimine ajatelje abil; ajaarvamise kokkuleppelisus; sajandite määramine, eksimiskohad (sajandite vahetumine). Video vaatamine: klb.ee/Rm Arvutusülesanded: kui palju on teatud sündmusest aega möödunud, kuidas arvutada siis, kui sündmus toimus eKr ja kuidas siis, kui sündmus toimus pKr.	Õ lk 44–45 TV lk 26–27
1	Kronoloogia	Õpilane teab mõiste kronoloogia tähendust, mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust, oskab panna sündmuse toimumise järjekorda, tunneb Rooma numbraid, oskab määrata sajandeid.	Ajas orienteerumine, sündmuste järjestamine ja dateerimine: õpetaja on valinud daatumeid erinevatest ajalooperioodidest, need pannakse toimumise järjekorda, määratakse nende sajand ja kantakse ajateljele; lihtsama kronoloogilise raamistiku koostamine, näiteks oma elu sündmuste või kooliaja kohta. Rooma numbrite õppimine ja harjutamine. klb.ee/7n	Õ lk 46–49 TV lk 28–29
2	Ajalooallikad ja nende eesmärgid. Esemekui ajalooallikad	Õpilane teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata; teab, et töö ajalooallikatega on üheks ajalooteaduse uurimismeetodiks; teab, et esemelisi ajalooallikaid hoitakse muuseumites, oskab nimetada erinevaid muuseume.	Õpetaja selgitus, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid. Video vaatamine ja arutelu: klb.ee/8n Õpikust loetakse esemeliste ajalooallikate ja muuseumite kohta. Tutvutakse erinevate muuseumite kodulehekülgedega, arutletakse, mida seal hoitakse. Võib korraldada vanade asjade näituse: õpilased võtavad tundi kaasa vanu koduloolise väärtusega esemeid ja tutvustavad neid kaasõpilastele, võib proovida esemeid dateerida, moodustada neist ajatelje.	Õ lk 50–53 TV lk 30–31

2	Viikingid	Õpilane teab, kes olid viikingid; teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis.	Koomiksi „Unerännak väljakaevamistele” lugemine, videote vaatamine, õpetaja täiendavad selgitused (Vaata: koomiksitundide lisamaterjalid .) Vestlus ja arutelu eelneva põhjal. Viikingite retked, töö kaardiga: Skandinaavia ps, Läänemeri, Briti saared, Gröönimaa, Ameerika, „Varjaagide tee”. Õpikuteksti lugemine või/ja kuulamine, arutelu viikingite väärtushinnangute üle.	Õ lk 54–59 TV lk 32–33
1	Dokumendid kui ajalooallikad	Õpilane leiab, selekteerib ja seostab allikast leitud informatsiooni; saab aru, mida tähendab allikakriitilisus, märkab ja kirjeldab erinevaid tõlgendusi, hindab allika usaldusväärsust.	Õpikuteksti lugemine, mõistete selgitamine oma sõnadega, mõistete sobiva näite toomine. Töö mõne kirjaliku ajalooallikaga. Tutvumine Rahvusarhiivi koduleheküljega https://www.ra.ee/ Ülesanded arhiivikoolis, näiteks „Mida hoitakse muuseumis, mida arhiivis?” https://www.ra.ee/oppematerjal/muuseum-ja-arhiiv/?filters=age=pohikooli-ii-aste	Õ lk 60–63 TV lk 34–35 https://www.ra.ee/arhiivikool/tutvustus/
1	Keskaeg, uusaeg, lähiaeg	Õpilane teab ajalooperioode ja oskab nimetada protsesse ja sündmusi, mis on aluseks ajalooperiodiseerimisele, põhjendab oma valikut, oskab nimetada ajalooperioodile iseloomulikke; leiab, selekteerib ja seostab internetiallikatest leitud informatsiooni.	Õpikuteksti lugemine ja teksti põhjal küsimustele vastamine. Rühmatöö: klass jagatakse 4-liikmelisteks rühmadeks, iga rühm teeb ühe perioodi kohta plakati, infot otsitakse internetist.	Õ lk 64–65 TV lk 36–37
1	Keskaeg ja uusaeg Eestis	Õpilane oskab nimetada sündmusi ja isikuid Eesti kesk- ja uusajast. Mõisted: kroonika, ristsõda, mõisnik, baltisakslased.	Töö tekstiga: õpikuteksti süvalugemine, tekstis paksemas kirjas nimede, mõistete, sündmuste jne selgitamine oma sõnadega, lõikudest kokkuvõtte tegemine või teeviida kasutamine. Illustreeritud ajatelje koostamine märksõnade, näiteks õpikutekstis mustalt trükitute, alusel rühmatööna. Video vaatamine: klb.ee/Tm	Õ lk 66–69 TV lk 38–41
2	Ehitised kui ajalooallikad	Õpilane märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal.	Õpikuteksti lugemine, tekstis nimetatud objektidest piltide vaatamine ja kirjeldamine. Kui võimalik, siis vanade fotode põhjal uurimine, kuidas õpilase kodupaik minevikus välja nägi. Muinsuskaitse roll minevikupärandi väärtustamisel. Töö koomiksiga „Unerännak Versailles’ lossi”, lisaülesanded Opiqus. Jutu kirjutamine koomiksi ja õpetaja poolt jutustatud lisainfo põhjal. Võimalusel õppekäik kodukohaga seotud kultuurimälestiste juurde.	Õ lk 70–75 TV lk 42–45 „Eesti kultuuriloo õppe-materjal”

1	Trükised kui ajalooallikad	Õpilane iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, proovib hinnata nende usaldusväärsust; leiab, selekteerib ja seostab allikast leitud informatsiooni; oskab nimetada Eesti Vabariigi rajamisega seotud olulisi dokumente.	Vanade ajalehtede lugemine, arutelu trükisõna mõjust ühiskondlikele protsessidele; rahvusliku ärkamisaja tegelaste (Hurt, Jakobson) tutvustamine rahatähtede kaudu; Eesti Vabariigi sünniga seotud olulised dokumendid: nende uurimine, näiteks Iseseisvusmanifesti lugemine.	Õ lk 76–79 TV lk 46–49
1	Rahvaste sünd ja juured	Mõisted: rahvus, rahvusriik, rahvuslik ajalugu.	Õpikuteksti lugemine ja refereerimine; maailma ajaloost sündmuste, mis on mõjutanud erinevate rahvaste kujunemist ja mida rahvad väärtustavad tänaseni, leidmine; erinevate rahvaste rahvussümbolitega tutvumine. Arutelu, miks kujunevad riikidel erinevad arusaamad ajaloost. Töö koomiksiga „Unerännak laulurahva juurde”, koomiksi teksti tõlkimine kirjakeede; esimese üldlaulupeo ja tänapäeva laulupidude võrdlemine.	Õ lk 80–83 TV lk 50–51
1	Lähiaeg Eestis	Õpilane teab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; oskab nimetada Eesti lähiajaloo olulisemaid sündmusi ja protsesse; kirjeldab Eesti lähiajaloo näitel põhjustagajärgede seoseid, oskab leida seoseid Eesti ja maailmaajaloo vahel. Mõisted: revolutsioon, vabadussõda, okupatsioon.	Õpiku teksti põhjal Eesti lähiajaloo tähtsamate sündmuste paigutamine ajateljele; kuna selle aja kohta on palju visuaalset materjali, siis saab õpetaja valikul vaadata erinevaid dokumentaalkaadreid või ka katkendeid mängufilmidest; Faktipüramiidi koostamine Eesti lähiajaloo sündmustest.	Õ lk 84–87 TV lk 52–53
1	Mälestused kui ajalooallikad	Õpilane teab, et lisaks mälestustele on suulisteks ajalooallikateks ka suuline pärimus nagu rahvalaul, legend, vanasõnad jm; teab, et mälestuste puhul tuleb arvestada nende subjektiivsusega.	Esimese koolipäeva või mõne muu ühise sündmuse meenutamine, mälestuste võrdlemine, pöörates tähelepanu subjektiivsusele. Töö mõne pärimusliku ajalooallikaga (nt regilaul, muistend vms) ning lõiming eesti keele ja kirjandusega. Lähedaste mälestuste kogumine ja rühmas jagamine ning võrdlemine. Ajalooallikate liigitamine, nt õigesse lahtrisse kas sedelitena või digitaalse harjutusena.	Õ lk 88–89 TV lk 54–55
1	Loodus kui ajalooallikas	Õpilane toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus; toob näiteid, kuidas loodusobjektid aitavad avada ja mõista minevikus toimunut, oskab tuua näiteid looduses olevatest ajalooallikatest, mis jutustavad inimeste tegevustest minevikus.	Õpikuteksti lugemine; loodusega seotud koha- ja isikunimede päritolu üle arutlemine, võimalike seoste leidmine minevikus või ka veel tänapäeval olemasolevate loodusobjektidega; inimtegevuse jälgede märkamine maastikul, kodupaiga inimtegevusega seotud loodusemälestistega tutvumine.	Õ lk 90–93 TV lk 56–57

Näidistöökava

1	Pildid ja fotod kui ajalooallikad	Õpilane mõistab, kuidas on fotograafia areng mõjutanud ajaloosündmuste jäädvustamist; oskab fotolt infot leida; oskab võrrelda sama objekti erinevatel aegadel kujutavaid ajaloolisi fotosid.	Õpikuteksti lugemine, loetu põhjal vestlus, kuidas on fotograafia sünd mõjutanud ajaloo jäädvustamist, oma fotoalbumite või piltide tutvustamine, foto põhjal jutu kirjutamine. Vanade filmikaadrite vaatamine, arutelu. Arhiivikool https://www.ra.ee/oppematerjal/avastades-fotot/?filters= Johannes Pääsukese digitaalselt taastatud filmid klb.ee/5n	Õ lk 94–97 TV lk 58–59
1	Kodulugu	Mõisted: kodulugu, koduloolane, kodulooallikad	Kodukandi tuntud isikute elulugudega tutvumine; kodupaiga ajaloost esitluse, skeemi vms tegemine.	Õ lk 98–99 TV lk 60–61
1	Oled ka ise ajaloo looja	Õpilane kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid.	Laiendatud sugupuu koostamine, kasutades vanemate ja vanavanemate mälestusi, Saaga materjale jms. Abiks on https://blog.ra.ee/sugupuu-uurimine/ Isiklik ajalugu maailmaajaloo taustal: õpilane märgib ajateljele enda ja oma vanemate ja vanavanemate sünniaja, seejärel leiab erinevatest allikatest antud ajavahemikul toimunud sündmusi Eesti ja maailma ajaloost ning kannab ka need paralleelselt ajajoonele. Töö koomiksiga „Unerännak esivanemate juurde”, koomiksi eeskujul jutu kirjutamine oma esivanemate elust või oma koomiksi joonistamine.	Õ lk 100–103 TV lk 62–65
1	Eesti ajaloo kronoloogia	Õpilane mõistab ajaloosündmuste ajalist järgnevust, kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost, nimetab ajaloolisi isikuid ning selgitab, miks nad on ajaloos olulised.	Kokkuvõtte aasta jooksul õpitust: Eesti ajaloo sündmuste meenutamine, nende paigutamine perioodidesse, ajateljele jms, seostamine maailmaajalooga.	Õ lk 104–105 TV lk 66–69
1	Tänapäeva maailmaimed	Õpilane väärtustab maailma kultuuripärandit.	Õpikuteksti lugemine, mõttetalgud, kaart.	Õ lk 106–109 TV lk 70–71